

Ю.Л. Іваненко

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.988

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ СТОСОВНО ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ БРОДЯЖНИЦТВОМ

Визначено й охарактеризовано причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів стосовно осіб, які займаються бродяжництвом.

Ключові слова: детермінація, бродяжництво, віктимність, причини та умови вчинення злочинів, злочинність, віктимологічна профілактика.

Определены и охарактеризованы причины и условия, которые способствуют совершению преступлений в отношении лиц, занимающихся бродяжничеством.

Ключевые слова: детерминация, бродяжничество, виктимность, причины и условия совершения преступлений, преступность, виктимологическая профилактика.

The main issues of crimes that committed in respect of persons engaged in vagrancy are dedicated and characterized in the article.

Keywords: determination; vagrancy; victimity; the issues of committing crimes; criminality; victimological prevention.

Постановка проблеми. Злочинність являє собою складне соціальне явище, є наслідком дії багатьох обставин, факторів і причин, тобто, по суті, – результатом дії багатьох чинників. Слід зазначити, що категорії причинності вчинення злочинів приділяється велика увага у кримінології, вона має довгу історію теоретичних і практичних досліджень, адже передумовою реального запобігання злочинності є детальне вивчення факторів, що її детермінують. Такий факт не дивує, адже з'ясування усієї сукупності обставин злочину вимагає визначення причинно-наслідкових зв'язків, встановлення причин та умов, їх взаємозв'язку й співвідношення [2, с. 187].

Одним із видів злочинних проявів, що характеризується особливою віктимністю та високою латентністю, є злочини, що вчиняються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом. Явище бродяжництва належить до «фонових» негативних соціальних явищ у кримінології, яке тісно пов'язане зі злочинністю.

Пояснення причин та умов злочинів, що вчиняються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, має принципове значення для розробки системи раціональних запобіжних заходів. Крім того, воно визначає межі і тенденції подальших кримінологічних досліджень у визначенні сутності проблем вчинення злочинів щодо осіб, які займаються бродяжництвом [6, с. 107].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема детермінації злочинності була предметом науко-

вого інтересу багатьох учених, зокрема: Г.А. Аванесова, О.М. Бандурки, В.М. Бурлакова, І.М. Даньшина, Л.М. Давиденка, О.М. Джужі, А.І. Долгової, А.Ф. Зелінського, А.П. Закалюка, С.М. Іншакова, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнєцової, В.В. Лунєєва, І.Я. Фойницького та ін. Однак проблема детермінації злочинів, що вчиняються щодо осіб, які займаються бродяжництвом, ученими практично не досліджена, тому це питання, на наш погляд, є актуальним та потребує окремого розгляду.

Виклад основного матеріалу. У літературі пропонувалися різноманітні класифікації причин злочинності. Так, В.В. Лунєєв виокремлював повну причину злочинності – як сукупність обставин, що викликають настання злочинних наслідків, та специфічну причину – як сукупність низки обставин, котрі призводять до настання таких наслідків. В.М. Кудрявцев висував думку про поділ причин на суб'єктивні та об'єктивні. Г.А. Аванесов, виходячи з того, що поряд із соціальними причинами існують також причини біологічного характеру, ввів нові поняття: фактори злочинності; ситуація, в якій вчиняється злочин. Окрім того, І.М. Даньшин виокремлював причини та умови злочинності як досить масового явища (основні), причини та умови окремих видів злочинів (загальні), причини та умови конкретного злочину (спеціальні).

Попри складність виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину, сьогодні кримінологічна наука зібрала значний теоретичний та емпіричний матеріал. Вітчизняні науковці дійшли висновків, що причини вчинення злочинів складає сукупність обставин, які реально існують у суспільних відносинах та породжують злочинність, а умовами вчинення злочину є процеси та явища, які самі безпосередньо не породжують злочинність, але сприяють дії причин вчинення злочинів.

Якщо причину розуміють як вирішальний, активний фактор, закономірно необхідним результатом котрого є наслідок, то умовою виступає досить пасивний фактор, що впливає на розвиток причинного зв'язку, зумовлює та сприяє дії причини. Кримінологічний термін «фактор» (від лат. «той, що скоює, відтворює») – це рушійна сила процесу детермінації.

Розглядаючи питання щодо детермінації злочинів, які вчиняються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, необхідно визначити, що бродяжництво треба віднести до фонового маргінального явища, яке являє собою серйозну соціальну проблему, тісно пов'язану зі злочинністю.

Ведення аморального способу життя призводить до створення так званих груп підвищеного ризику. Бродяжництво – явище, яке притаманне людству протягом всього його існування. Але особливо яскраво воно поширюється в періоди соціальних потрясінь, стихійних лих, кризисних процесів у країні.

На основі раніше проведених досліджень було встановлено, що причинами бродяжництва є: 1) конфлікти в сім'ї, нерозуміння близьких, відсутність окремого житла; 2) неможливість влаштуватися на постійну роботу, яка б стабільно приносила дохід; 3) самостійне рішення піти з

дому та займатися бродяжництвом. Зокрема, це особи, схильні до аморального способу життя у зв'язку з психологічними травмами дитинства чи вихованням у неблагополучних сім'ях [5, с. 206].

Сьогодні явище бродяжництва притаманне будь-яким країнам – як розвинутих, так і з невисоким рівнем життя. Рівень бродяжництва дуже високий, особи без певного місця проживання, які ніде не працюють і не навчаються, становлять велику групу і, таким чином, серйозно ускладнюють оперативну обстановку в країні. Віктимність цієї категорії осіб полягає у тому, що вони легко перетворюються на жертву злочину внаслідок яскраво виявлених особистих негативних якостей та властивостей.

Причинами злочинів, що вчиняються щодо осіб, які займаються бродяжництвом, є такі явища та процеси, що породжують бродяжництво:

1) економічні чинники: фактори нестабільної економічної ситуації, а саме інфляція, високий рівень безробіття, неможливість отримання освіти та забезпечення житлом, зниження життєвого рівня населення, поділ суспільства на бідних і багатих, впливають на те, що люди опиняються за межею бідності, виникає таке соціально негативне явище, як бродяжництво, яке тісно взаємопов'язане зі злочинністю;

2) політичні чинники: політична ситуація в країні дуже нестабільна, глобальним соціальним проблемам, таким як бродяжництво та злочинність, не приділяється увага, їх рівень зростає;

3) виховні чинники: велика кількість неблагополучних сімей породжує девіації. Психіка дітей, народжених у таких сім'ях, травмована з моменту народження. Тому найчастіше діти тікають з дому на вулицю на пошуки кращого життя. Таким чином, зростає рівень дитячого бродяжництва і жебрацтва. Розвивається проблема духовно-культурного виховання населення, відсутності тих чи інших моральних цінностей, люди не хочуть і не можуть здобути освіту, жити за моральними правилами суспільства, ведучи аморальний спосіб життя;

4) психологічні та соціальні чинники: певна кількість осіб, які щойно звільнилися з місць позбавлення волі, психологічно не готові до життя в соціумі. Деякі з них через невміння жити серед людей залишаються на вулиці, де або продовжують злочинний шлях, або стають жертвами злочинів. Негативне значення мають зміни в соціальному середовищі. Спад суспільного виробництва призвів до значного зростання кількості безробітних серед осіб працездатного віку, затримки з виплатою заробітної плати, пенсій і соціальних допомог. Загальне зниження рівня життя населення, соціальна незахищеність його окремих категорій сприяють подальшому зростанню соціальної напруженості в суспільстві. Гроші стали визначати соціальне становище людини, тому їх відсутність призводить багатьох до стану фрустрації, почуття втрати життєвих перспектив і, як наслідок, агресивної поведінки, зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами тощо.

Всі зазначені явища стають причиною бродяжництва та детермінують злочини, що вчинюються стосовно осіб, які ним займаються.

До умов, які сприяють криміногенному формуванню особистості, відносять: індивідуальний варіант сукупного впливу макро- і мікросередовища; негативний вплив сімейного виховання; негативний вплив оточуючих; недоліки шкільного і побутового виховання [1, с. 19].

Очевидним є той факт, що сучасне суспільство переважно негативно впливає на людей як через безпосередній контакт особистості з його структурними елементами у процесі соціалізації, так і опосередковано, через мікросередовище (родину, друзів, колег тощо). В основі сучасної соціальної структури суспільства лежить соціальна диференціація, заснована на розподілі праці. Обрання антисуспільної форми поведінки прямо залежить від умов, що їх створює суспільство [2, с. 192].

На наш погляд, до основних умов, які сприяють вчиненню злочинів, що скоюються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, належать:

– недосконалість або відсутність нормативно-правових актів, які б були спрямовані на запобігання та профілактику злочинів, захист жертв злочинів від злочинних посягань взагалі та протидію злочинам, що вчинюються щодо осіб, які займаються бродяжництвом, зокрема;

– відсутність системи профілактики злочинів, а також віктимологічної профілактики взагалі та профілактики злочинів, що вчиняються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, зокрема.

Науковці зробили значний внесок у дослідження проблем запобігання злочинності, у тому числі й профілактики злочинів. Але науковий пошук здійснюється здебільшого лише в одному напрямі, тобто заходи впливу розробляються та здійснюються стосовно потенційних злочинців з метою недопущення чи припинення їх злочинної діяльності, а також виправлення тих, хто вчинив злочин. Жертва злочину частіше за все залишається поза увагою фахівців, які займаються питаннями профілактики злочинів.

Оскільки зародженню і розвитку злочинного задуму, вчиненню злочину у багатьох випадках сприяє дія або бездіяльність жертви злочину та її взаємини зі злочинцем, то при розробці й реалізації профілактичних заходів повинні враховуватися питання зниження віктимної схильності окремих осіб [4, с. 48].

Працівники правоохоронних органів майже не приділяють увагу питанню віктимологічної профілактики злочинів, що вчиняються щодо осіб, які займаються бродяжництвом.

Основною метою профілактики злочинів на віктимологічному рівні повинні бути розробка і здійснення заходів, спрямованих на скорочення віктимної схильності можливих жертв злочину, на їх захист від злочинних посягань.

Аналіз практики діяльності органів досудового слідства та судів свідчить, що у процесі розслідування справ і розгляду їх у суді майже не приділяється увага з'ясуванню причин вчинення злочинів, хоча чинне кримінально-процесуальне законодавство зобов'язує органи досудового слідства і суд з'ясувати причини та умови вчинення злочинів та рег-

ламентує необхідність реагування на ці причини та умови з метою їх усунення.

Для вирішення проблеми детермінації злочинів, що вчиняються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, у першу чергу, необхідно вжити заходів для зниження рівня самого явища бродяжництва глобально, на державному рівні. Реалізація цих заходів залежатиме від рівня розвитку суспільства, моралі, духовності життя в цілому, політичної культури, ступеня розвитку соціальної сфери та економіки держави.

Для досягнення зазначеного необхідно, насамперед, удосконалити чинні законодавчі акти, прийняти необхідні нормативно-правові акти, які б регулювали межі втручання державних органів, громадських організацій, правоохоронних органів у сферу прав осіб, що підлягають віктимологічній профілактиці, які були б спрямовані на покращення рівня розвитку населення, запобігання вчиненню злочинів та прийняття окремого нормативно-правового акта, який би регламентував статус жертви [3, с. 70]. При позитивних результатах рівень бродяжництва буде знижуватись разом з рівнем злочинності щодо осіб, які займаються бродяжництвом, оскільки ці два процеси тісно пов'язані між собою, а особи, що займаються бродяжництвом, як жертви злочинів будуть соціально захищені. По-друге, необхідно активізувати роботу з особами, які займаються бродяжництвом, соціальним службам, які надавали б бродягам конкретну допомогу, зокрема розвиток соціальної роботи у притулках для бездомних, адже до таких осіб необхідний особливий підхід. Соціальному працівнику необхідно знайти сили та контакт, не принижуючи та не відштовхуючи безхатченків, необхідно запропонувати їх такі послуги, як ночівля, харчування, медична допомога у спеціальних притулках для бездомних.

Висновки. Роль правоохоронних органів щодо протидії злочинам, що вчиняються стосовно осіб, які займаються бродяжництвом, є надзвичайно високою. З боку правоохоронних органів слід постійно проводити профілактику даного виду злочинів, для чого розробити спеціально-кримінологічні заходи віктимологічної профілактики та постійно застосовувати їх на практиці. Сьогодні, на жаль, дані про реальний стан злочинів, вчинених щодо осіб, які займаються бродяжництвом, відсутні, не ведеться облік жертв злочинів. Завжди необхідно пам'ятати, що роль правоохоронних органів полягає не лише у розкритті злочинів, але й у виявленні та запобіганні їх вчиненню. Ефективна робота правоохоронних органів з особами підвищеного рівня віктимності, зокрема такими, які займаються бродяжництвом, є усуненням умов вчинення злочинів стосовно цієї категорії осіб.

Бібліографічні посилання

1. Бузало П. М. Соціологічний підхід у поглядах на проблему детермінації злочинності / П. М. Бузало // Вісник Запорізького юридичного ін-ту. – 2005. – № 1 (30). – С. 187-193.
2. Бузало П. М. Кримінологія: навч. посіб. / Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириче-

нко О. В. – К., 2007.

3. Веселуха В. Значення віктимологічної профілактики в системі запобігання злочинності / В. Веселуха // Право України. – 1999. – № 10 – С.70-73.

4. Косенко С. Віктимологічна профілактика в системі запобігання злочинів / С. Косенко // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 12. – С. 48-51.

5. Основы социальной работы : учебник / под ред. П. Д. Павленок. – М., 2003.

6. Піщенко Г. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю / Г. Піщенко, С. Мінченко // Право України. – 2006. – № 5. – С. 107-111.

Надійшла до редакції 15.06.2012

І.О. Кисельов

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.911

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Статтю присвячено огляду сучасного стану нормативно-правового забезпечення запобігання рецидивній злочинності органами внутрішніх справ.

Ключові слова: запобігання злочинності, рецидив злочинів, нормативно-правове забезпечення запобігання, запобігання рецидивній злочинності, органи внутрішніх справ.

Стаття посвячена определению текущего состояния нормативно-правового обеспечения предупреждения рецидивной преступности органами внутренних дел.

Ключевые слова: предупреждение преступности, рецидив преступлений, нормативно-правовое обеспечение предупреждения, предупреждение рецидивной преступности, органы внутренних дел.

The article is devoted to the definition of the existing legal framework for the prevention of recidivism enforcement agencies.

Keywords: crime prevention, relapse crimes, regulatory support prevention, prevention of recidivism, the bodies of internal affairs.

Постановка проблеми. Запобігання злочинності є одним з основних напрямків діяльності правоохоронних органів на сучасному етапі розбудови демократичної, правової, соціальної держави, якою прагне стати Україна. Одне з провідних місць в системі правоохоронних органів, діяльність яких спрямована на запобігання злочинності, займають органи внутрішніх справ, на які законодавством покладено цілу низку завдань.

Специфіка запобіжної діяльності щодо різних видів злочинних посягань суттєво відрізняється залежно від їх спрямованості та особливостей. Одним із важливих напрямів запобігання злочинності органами внутрішніх справ є запобігання рецидивній злочинності, яка становить підвищену суспільну небезпеку для суспільства, що полягає у стійкості